

כתבי האקדמיה הלאומית הישראלית למדעים
החטיבה למדעי הרוח

שינוי ושונות בלשון

דברי פורום צעירי מדעי הרוח והחברה
של האקדמיה הלאומית הישראלית למדעים

שינוי ושונות בלשון

בעריכת

רות ברמן

האקדמיה הלאומית הישראלית למדעים
المجمع الوطني الإسرائيلي للعلوم والآداب
THE ISRAEL ACADEMY OF SCIENCES AND HUMANITIES

עריכת הלשון: סמדר כהן
הבאה לדפוס: יהודה גרינבאום

מסת"ב 3-234-208-965-978

©

כל הזכויות שמורות לאקדמיה הלאומית הישראלית למדעים, תשע"ט

סדר: אירית נחום

הדפסה וכריכה: דפוס כספית בע"מ, ירושלים

ויאמרו הבה נבנה לנו עיר ומגדל וראשו בשמים... ויאמר ה'...
הבה נרדה ונבלה שם שפתם אשר לא ישמעו איש שפת רעהו...
על כן קרא שמה בבל כי שם בלל ה' שפת כל הארץ.
בראשית יא:ד-ט

תוכן העניינים

ז פתח דבר

שער 1: מבוא

רות א' ברמן
הערות על שונות ושינוי בלשון מנקודת המבט של העברית בת זמננו
ושל שפת הילדים

3

שער 2: מחקר דיאכרוני

נורה בונה
27 'קטל' ו'קוטל' – בין העברית המקראית לעברית החדשה
אליצור א' בר-אשר סיגל
43 הערות על דרכים להיווצרות מילות שלילה בשפות השמיות
אורי מור
65 המקור הנטוי הפרדיקטיבי בעברית של הבית השני

שער 3: מחקר סוציולינגוויסטי ומגע בין לשונות

דלית אסולין
סימון המושא העקיף בידיש של החרדים בישראל: התבוננות
81 בשינוי לשוני

רועי גפטר
שינוי לשוני ועמידות לשינוי: הגיית העיצורים הלועיים בקהילה
97 התימנית בראש העין

ליאור לקס
תצורת פעלים בערבית מדוברת: פוריות והיעדר פוריות במערכת
113 הבניינים

ג'ודי קופרסמיט
שינוי ושונות בהבעת קשרי צורה-תפקיד בסיפוריהם של דו-לשוניים
134 דוברי ספרדית ועברית

שער 4: היבטים קוגניטיביים (פסיכולינגוויסטיקה)

נורית מלניק

167 הבה נתחכמה לה: שינוי לשוני כפתרון בעיה

ברכה ניר

187 המורפוזיתחביר בהתפתחות שפה: דיאכרוניה, סינכרוניה ואבולוציה

אורנה פלג, לי אדליסט, זהר אביתר ודפנה ברגרבסט

206 השפעת השפה שאנו דוברים על המרחק הסמנטי בין שני מושגים

סיכום: היבטים טיפולוגיים

איתן גרוסמן

229 שינוי לשוני ושונויות לשונית – מבט טיפולוגי

263

רשימת המחברים

פתח דבר

אסופה זו היא פרי דיונים שהתקיימו במסגרת פורום הצעירים לבלשנות מטעם האקדמיה הישראלית הלאומית למדעים. המפגשים נערכו אחת לחודש במשך שלושה סמסטרים בשנים 2015-2016, והשתתפו בהם כעשרים חוקרות וחוקרים ישראלים העושים את ראשית דרכם האקדמית בתחומי הבלשנות וחקר הלשון.

המשתתפים הם בעלי משרות במוסדות המובילים להשכלה גבוהה בארץ, והם נבחרו על פי קריטריון המצוינות המדעית. הם מייצגים תחומי התמחות מגוונים, בהם חקר הלשון העברית, הבלשנות הגנרטיבית, הטיפולוגיה הלשונית, בלשנות חישובית, סוציו-בלשנות ופסיכו-בלשנות. המפגשים בפורום הניבו שיתופי פעולה פוריים בין נציגי גישות שונות, שעל פי רוב אין להם הזדמנות להחליף ביניהם דעות וידע באווירה חברית של שווים בין שווים.

נושאים מגוונים נדונו במפגשים הללו, ונושא השונות והשינוי בלשון נבחר להיות נושא הקובץ שלפניכם. נושא זה עומד במרכז העיסוק הבלשני בימינו, ואפשר לדון בו מנקודות מבט שונות המשלימות והמעשירות זו את זו. באסופה שלפנינו שנים-עשר מאמרים, רובם פרי מחקרים מקוריים וכמה מהם עיבוד מחודש של עניינים שמחבריהם דנו בהם בעבר.

חובה נעימה לי להביע את תודתי לכל מי שסייעו בהבאת מפעל זה לסיומו. בראש ובראשונה לגב' גליה פינצי, שבתוקף תפקידה כמרכזת החטיבה למדעי הרוח והחברה באקדמיה עבדה ללא לאות על קיום מפגשי הפורום וסייעה להצלחתם. תודתי שלוחה גם לכל המשתתפים בפורום, ובראשם למי שתרמו פרקים לאסופה. הפרקים המובאים כאן נשפטו שיפוט פנימי וחיצוני. כל אחד ואחת מהכותבים הואילו לקרוא פרק מהפרקים שכוונסו באסופה זו ולהעיר עליהם בשיפוט פנימי. כן ביקרו את הפרקים במסגרת זו החברים האחרים בקבוצה – ד"ר ענבל ארנון, ד"ר כרמית אלטמן, ד"ר איה מלצר-אשר וד"ר רעות צרפתי. הפרופסורים מירה אריאל, רחל גיורא, עידית דורון ז"ל, רוני הנקין, אמיר זלדס, משה טאובה, ערן כהן, אלינור סאיג-חדאד, תמר צבי, דורית רביד, יעל רשף, ואורה שורצולד ניאותרו לקרוא את הפרקים קריאת שיפוט נוספת. על כך יבואו כולם על הברכה. תודה מיוחדת לפרופ' מירה אריאל ולחוקרת בכירה נוספת ששימשו קוראים חיצוניים של מאמרי האסופה כולה.

לבסוף הוקרה מיוחדת נתונה לעורכות הלשון בקובץ, לגב' סיון קידר מאוניברסיטת תל אביב שבדקה כל פרק בשלבים הראשונים של הכנתו ולד"ר סמדר כהן מהאקדמיה ללשון העברית שהביאה את המלאכה לסיומה בקפדנות רבה, ולד"ר אליצור דטנר על עזרתו בהגהת החומר הסופי. תודה חמה גם למר יהודה גרינבאום שהפיק את הספר.

רות א' ברמן

ירושלים, אלול תשע"ט